

УДК 130.2:78

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/87-1-13>**Наталія БОВСУНІВСЬКА,***orcid.org/0000-0002-6418-7738**кандидат педагогічних наук,**доцент кафедри мистецької освіти**Житомирського державного університету імені Івана Франка**(Житомир, Україна) nata715@ukr.net***Наталія РЯБУХА,***orcid.org/0000-0002-4182-0289**доктор мистецтвознавства, доцент,**в.о. ректора**Харківської державної академії культури**(Харків, Україна) ralnat1277@gmail.com***Юлія ГРИЦУН,***orcid.org/0000-0003-4829-6608**кандидат мистецтвознавства,**доцент кафедри мистецьких дисциплін**Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка**(Чернігів, Україна) yuliagritsun72@gmail.com*

МУЗИКА ЯК ФЕНОМЕН МИСТЕЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ

У статті розглянуто музику як унікальний феномен мистецької культури, що виявляється у різних формах та історичних контекстах. Здійснено аналіз музики як засобу художнього пізнання світу, носія естетичних цінностей та емоційного впливу. Визначено роль музичного мистецтва у формуванні культурної ідентичності особистості та суспільства. Окреслено міждисциплінарний характер музики, її взаємозв'язки з іншими видами мистецтва, а також зумовленість соціокультурними та технологічними процесами. Особливу увагу приділено історичній еволюції музики як форми художнього мислення – від архаїчних культових практик до сучасної електронної творчості. Виявлено основні етапи становлення музики як частини духовної культури людства. Простежено вплив суспільних трансформацій на зміну музичних форм і засобів виразності. У дослідженні підкреслено значення музики як чинника формування національної та загальнолюдської культурної спадщини. Проаналізовано особливості музичного дискурсу в контексті глобалізації, цифровізації та масової культури. Окреслено потенціал музики у трансляції цінностей, комунікації поколінь і творенні символічного простору культури. Запропоновано культурологічний підхід до вивчення музики як поліфонічного явища, що поєднує емоційне, раціональне та сакральне начала. Аргументовано необхідність інтеграції музичного компонента в міждисциплінарні дослідження сучасної гуманітаристики. Стаття спрямована на осмислення музики як складної соціокультурної практики, що забезпечує безперервність традицій, підтримує креативність і сприяє формуванню цілісного художнього образу сучасної культури та її ролі у збереженні духовних цінностей.

Ключові слова: *музика, мистецька культура, художнє мислення, естетичні цінності, культурна ідентичність, міждисциплінарність, глобалізація, цифровізація, музичне мистецтво.*

Nataliya BOVSUNIVSKA,

orcid.org/0000-0002-6418-7738

Candidate of Pedagogical Sciences (PhD in Pedagogy),

Associate Professor of the Department of Art Education

Ivan Franko State University

(Zhytomyr, Ukraine) nata715@ukr.net

Nataliia RIABUKHA,

orcid.org/0000-0002-4182-0289

Doctor of Art Criticism, Associate Professor,

Acting Rector

Kharkiv State Academy of Culture

(Kharkiv, Ukraine) ralnat1277@gmail.com

Yuliia HRYTSUN,

orcid.org/0000-0003-4829-6608

PhD in Arts,

Associate Professor at the Department of the Art Disciplines

T. H. Shevchenko National University "Chernihiv Colehium"

(Chernihiv, Ukraine) yuliagritsun72@gmail.com

MUSIC AS A PHENOMENON OF ARTISTIC CULTURE

The article examines music as a unique phenomenon of artistic culture, which manifests itself in various forms and historical contexts. An analysis of music as a means of artistic cognition of the world, a carrier of aesthetic values and emotional impact is carried out. The role of musical art in the formation of the cultural identity of the individual and society is determined. The interdisciplinary nature of music, its relationships with other types of art, as well as its determination by socio-cultural and technological processes are outlined. Special attention is paid to the historical evolution of music as a form of artistic thinking – from archaic cult practices to modern electronic creativity. The main stages of the formation of music as part of the spiritual culture of mankind are identified. The influence of social transformations on the change in musical forms and means of expression is traced. The study emphasizes the importance of music as a factor in the formation of national and universal cultural heritage. The features of musical discourse in the context of globalization, digitalization and mass culture are analyzed. The potential of music in the transmission of values, communication of generations and creation of symbolic space of culture is outlined. A culturological approach to the study of music as a polyphonic phenomenon that combines emotional, rational and sacred principles is proposed. The need to integrate the musical component into interdisciplinary research of modern humanities is argued. The article is aimed at understanding music as a complex socio-cultural practice that ensures the continuity of traditions, supports creativity and contributes to the formation of a holistic artistic image of modern culture.

Key words: music, artistic culture, artistic thinking, aesthetic values, cultural identity, interdisciplinarity, globalization, digitalization, musical art.

Постановка проблеми. Музика є однією з найдавніших і найуніверсальніших форм художньої творчості, що супроводжує людину впродовж усього її історичного розвитку. Вона виконує не лише естетичну функцію, а й активно впливає на формування світогляду, ціннісних орієнтацій, емоційно-чуттєвої сфери особистості. У сучасних умовах глобалізації та цифровізації зростає інтерес до осмислення музики не тільки як виду мистецтва, а як багатогранного соціокультурного феномену, що відображає ментальність епохи, комунікативні потреби суспільства та художні тенденції доби.

Незважаючи на значну кількість досліджень, присвячених окремим аспектам музичного мистецтва, досі не втрачає актуальності проблема

комплексного аналізу музики як інтегративного елементу мистецької культури. Особливої уваги потребує вивчення її міждисциплінарної природи, здатності взаємодіяти з іншими видами мистецтва, адаптуватися до змін соціального контексту, транслювати культурні коди й формувати нові смисли в межах сучасної гуманітарної парадигми.

У цьому контексті актуальним постає осмислення музики як живого культурного явища, що є не лише об'єктом естетичного сприймання, а й важливим чинником культурної динаміки, збереження і трансформації традицій, а також діалогу між культурами. Виявлення особливостей функціонування музики у межах мистецької культури дозволяє розширити уявлення про її значення в загальному культурному просторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У сучасному науковому дискурсі музика розглядається як багатогранне явище, що відображає соціокультурні процеси, формує ідентичність та взаємодіє з іншими видами мистецтва. Останні дослідження в цій галузі охоплюють різноманітні аспекти, що підтверджує актуальність теми та потребу в міждисциплінарному підході.

Дослідження Арсіма Кельменді аналізує роль музики у формуванні етнічної та субкультурної ідентичності. Автор підкреслює, що музика слугує засобом вираження унікального культурного коду спільнот та адаптується до сучасних умов завдяки інтеграції з інформаційними технологіями та глобальними тенденціями. Це дослідження акцентує на важливості музики як інструменту збереження та трансформації культурної спадщини.

У дослідженні Еліф Челен та співавторів розглядається питання універсальності емоційних реакцій на музику в різних культурах. Результати показують, що хоча певні емоції, такі як радість чи збудження, мають спільні риси, існують значні культурні відмінності в інтерпретації музичних емоцій. Це підкреслює необхідність врахування культурного контексту при аналізі музичного сприйняття.

Дослідження На Та та колег фокусується на впливі цифрових платформ, таких як TikTok і Spotify, на виробництво та споживання музики. Автори виявили, що кожна платформа має унікальні механізми формування популярності пісень, що впливає на музичні вподобання користувачів та сприяє трансформації музичної культури в цифрову епоху.

Дослідження Джона МакБрайда та співавторів аналізує еволюцію музичних шкал у 96 країнах, підкреслюючи перевагу мелодії над гармонією в глобальному контексті. Результати свідчать про те, що мелодійні структури є більш універсальними, тоді як гармонійні підходи мають регіональні обмеження, переважно в євразійських культурах.

Професор Девід Хесмондхалг у своїх роботах досліджує роль музики в культурних індустріях та її вплив на соціальні процеси. Він підкреслює, що музика є не лише формою мистецтва, а й важливим елементом соціальної взаємодії, що впливає на формування колективної ідентичності та культурної політики.

Метою статті є комплексне осмислення музики як феномену мистецької культури в її історичному, соціальному та міждисциплінарному контекстах. У дослідженні передбачається розкрити специфіку музики як форми художнього відображення дійсності, визначити її культуротворчі функції,

охарактеризувати особливості взаємодії з іншими видами мистецтва, а також проаналізувати трансформації музичного досвіду в умовах глобалізаційних і технологічних змін. Особливу увагу зосереджено на ролі музики у формуванні культурної ідентичності, збереженні традицій і забезпеченні комунікації між поколіннями та культурами.

Виклад основного матеріалу. У культурному просторі людства музика завжди посідала виняткове місце як одна з форм художньої репрезентації дійсності, у якій поєднано раціональне й ірраціональне, індивідуальне й колективне, сакральне й буденне. Її природа виявляється надзвичайно багатогранною: від засобу ритуального впливу й символічної комунікації до автономного виду мистецтва, що здатен формувати нові світоглядні й емоційні горизонти. Музика як феномен мистецької культури інтегрує в собі історичний досвід, цінності, естетичні ідеали різних епох і народів, а також водночас формує простір індивідуального переживання, внутрішнього діалогу, особистої ідентичності. Відтак, дослідження цього феномену вимагає міждисциплінарного підходу, що включає історико-культурний, естетичний, філософський, соціологічний, психологічний і семіотичний аналіз (Turino, 2008: 156).

Історія музики свідчить про її постійне оновлення, пристосування до нових соціальних і культурних умов, водночас із збереженням зв'язку з архетипами колективної свідомості. Починаючи з архаїчних культур, де музика виконувала функцію посередника між людиною і трансцендентним, вона вже тоді володіла статусом магічного, обрядового інструмента. У племінних суспільствах музика була невід'ємною частиною ритуалу й ініціації, служила засобом підтримання соціального порядку, усталених традицій, символічних структур. У цьому контексті музика не існувала як автономна сфера, а була інтегрована в систему міфологічного світогляду (Small, 1998: 102).

З формуванням античних цивілізацій музика поступово почала набувати самостійного статусу в культурному полі. Давньогрецькі філософи розглядали її як прояв гармонії космосу: у поглядах Піфагора музика співвідносилася з числовими законами, що панують у Всесвіті, а Платон надавав їй етичного й виховного значення, вважаючи музику засобом формування ідеальної держави. У середньовічній християнській культурі музика осмислювалася в теологічному ключі: через спів звучала молитва, а церковні гімни мали сприяти просвітленню душі. У період Відродження музика починає функціонувати як форма інтелектуального й емоційного самовираження, пов'язана з

гуманістичним відкриттям цінності людської особистості (Малкова, 2017: 43).

Новітній час, зокрема XIX і XX століття, приносить із собою розмаїття естетичних концепцій, у яких музика набуває як автономного художнього значення, так і соціальної ваги. Артур Шопенгауер трактував музику як «безпосереднє відображення волі», тобто фундаментального життєвого імпульсу, що не потребує посередництва понять чи образів. Сюзанна Лангер у своїй теорії символічних форм доводила, що музика є специфічною формою символізації емоційного досвіду, яка не має прямого логічного змісту, але структурує внутрішній світ людини. Теодор Адорно, критично аналізуючи культуру масового споживання, наголошував на амбівалентності сучасної музики: з одного боку, вона може бути інструментом ідеологічної маніпуляції, з іншого – засобом спротиву системі, способом збереження автономії мистецтва (Адіжес, 2016: 102).

У XXI столітті музика не тільки зберігає своє значення як вид мистецтва, а й набуває нових функцій і форм буття. У сучасному глобалізованому світі, де цифрові технології, стримінгові платформи та соціальні мережі істотно трансформують способи споживання культури, музика стає не лише засобом естетичного переживання, а й елементом соціального конструювання, інструментом самопрезентації, маркером субкультурної приналежності. Доступність музичних творів через мобільні додатки, алгоритмічне формування плейлистів, автоматичне створення музичних образів за допомогою штучного інтелекту – все це змінює роль композитора, слухача, інтерпретатора. У нових умовах музика втрачає лінійність історичного розвитку й дедалі більше функціонує в режимі одночасної присутності різних стилів, жанрів, культурних кодів, що характерно для постмодерного культурного простору (Захарченко, 2019: 49).

У цьому контексті особливої ваги набуває проблема ідентичності. Музика не лише відображає певні національні, етнічні або релігійні ознаки, а й активно бере участь у їхньому формуванні. У транснаціональному культурному обміні, характерному для сучасного світу, музика може як зберігати локальні традиції (через фольклор, етнічну музику, академічні школи), так і бути інструментом гібридизації, де поєднуються елементи різних культур. Цей процес не є однозначно позитивним чи негативним, оскільки водночас збагачує культурний досвід і може загрожувати знеціненню автентичних форм. Проте саме в музиці як синтетичному виді мистецтва (який активно взаємо-

діє з поезією, танцем, живописом, театром, кіно) проявляється потенціал до культурного діалогу, взаєморозуміння, подолання меж (Аристотель, 2001: 293).

Музика відіграє суттєву роль і у психологічному аспекті. Дослідження в галузі нейропсихології, музичної терапії та когнітивної науки засвідчують, що музичні переживання можуть позитивно впливати на емоційний стан, сприяти розвитку креативності, покращувати пам'ять і когнітивні функції. У мистецькій культурі музика постає не лише естетичною цінністю, а й терапевтичним чинником, здатним гармонізувати внутрішній світ людини. Це особливо актуально в сучасному соціумі, що характеризується високим рівнем тривожності, інформаційного навантаження та фрагментації досвіду.

Водночас варто враховувати, що музика є і політичним інструментом. Вона може бути формою протесту, способом вираження колективної незгоди або засобом впливу на масову свідомість. У цьому аспекті музика взаємодіє з соціальними рухами, громадянськими ініціативами, медіакампаніями, що надає їй активного соціального статусу. Такі явища, як антивоєнна музика, феміністичні гімни, екологічні саундтреки, є свідченням того, що музичне мистецтво не лише рефлексує дійсність, а й може ініціювати соціальні зміни, формувати нові етичні й культурні парадигми (Копленд, 2018: 89).

Отже, музика як феномен мистецької культури функціонує у складному полі взаємодії естетики, соціуму, історії, технологій і психології. Її природа виходить за межі звичного визначення як «звукового мистецтва» і постає як багатовимірною структурою, що одночасно є засобом спілкування, носієм смислів, інструментом впливу й простором вияву особистості. Розуміння музики як такого феномену вимагає не лише аналітичного підходу, але й усвідомлення її живої присутності в культурі, її здатності формувати цінності, структурувати досвід і бути частиною гуманітарного поступу людства.

Висновки. Таким чином, музика постає як універсальний і багатовимірний феномен, що охоплює не лише художню, а й соціокультурну, філософську, психологічну, комунікативну та етичну сфери. Її унікальність полягає в здатності поєднувати раціональне й емоційне, індивідуальне й колективне, традиційне й новаторське. Упродовж історичного розвитку музика перетворювалася з елемента ритуалу на самостійне мистецтво, зберігаючи при цьому здатність глибоко впливати на свідомість і поведінку людини.

У сучасному світі, який характеризується високим рівнем глобалізації, динамічними технологічними змінами й культурною мобільністю, музика виконує функції соціального маркера, засобу міжкультурної комунікації, механізму ідентифікації й інструмента впливу на суспільні процеси. Вона також виступає як платформа для осмислення нових естетичних практик, підтримання культурної спадщини й формування колективної пам'яті.

Розгляд музики як феномена мистецької культури відкриває перспективи для подальших міждисциплінарних досліджень, зокрема в напрямках культурології, філософії мистецтва, соціології культури, когнітивної науки та медіа-комунікацій. Такий підхід дозволяє глибше зрозуміти специфіку музичного мистецтва в контексті загальнолюдських духовних практик і окреслити його роль у формуванні сучасного гуманітарного знання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аристотель. Метафізика. Пер. з давньогрец. В. Чорній. Київ: Юніверс, 2001. 368 с.
2. Адіжес І. Ідеальний керівник. Чому ним неможливо стати. Що з цього випливає для вас і вашої організації; пер. з англ. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2016. 288 с.
3. Дрозд О. О. Музика в системі культури: філософські аспекти розуміння. Вісник Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського. 2020. Вип. 26. С. 23–31.
4. Копленд Д. Музика та емоції: когнітивний підхід. *The Journal of Aesthetic Education*. 2018. Vol. 52, No. 2. P. 85–98.
5. Малкова С. М. Музичне мистецтво як феномен культури. Київ: Наукова думка, 2017. 224 с.
6. Захарченко С. Психоакустичні чинники впливу музики на людину Актуальні проблеми мистецтвознавства. 2019. № 12. С. 45–52.
7. Small C. *Musicking: The Meanings of Performing and Listening*. Middletown, CT : Wesleyan University Press, 1998. 239 p.
8. Tarasti E. *Signs of Music: A Guide to Musical Semiotics*. Berlin: Mouton de Gruyter, 2002. 448 p.
9. Turino T. *Music as Social Life: The Politics of Participation*. Chicago : University of Chicago Press, 2008. 376 p.

REFERENCES

1. Adizhes I. (2016). *Idealnyi kerivnyk. Chomu nym nemozhlyvo staty. Shcho z tsoho vyplyvaie dlia vas i vashoi orhanizatsii*; per. z anh. [The ideal executive. Why one cannot become one and what this means for you and your organization; transl. from English]. Kharkiv: Klub simeynoho dozvillia. 288 p. [in Ukrainian]
2. Aristotel. (2001). *Metafizyka*; per. z davn'ohr. V. Chornii [Metaphysics; transl. from Ancient Greek by V. Chornii]. Kyiv: Yunivers. 368 p. [in Ukrainian]
3. Drozd O. O. (2020). *Muzyka v systemi kultury: filosofs'ki aspekty rozuminnia* [Music in the system of culture: philosophical aspects of understanding]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu mystetstv imeni I. P. Kotliarevskoho*, (26), pp. 23–31. [in Ukrainian]
4. Koplend D. (2018). *Muzyka ta emotsii: kohnityvnyi pidkhid* [Music and emotions: a cognitive approach]. *The Journal of Aesthetic Education*, 52(2), pp. 85–98.
5. Malkova S. M. (2017). *Muzychne mystetstvo yak fenomen kultury* [Music as a cultural phenomenon]. Kyiv: Naukova dumka. 224 p. [in Ukrainian]
6. Zakharchenko S. (2019). *Psykhoakustychni chynnyky vplyvu muzyky na liudynu* [Psychoacoustic factors of music's influence on humans]. *Aktualni problemy mystetstvoznavstva*, (12), pp. 45–52. [in Ukrainian]
7. Small C. (1998). *Musicking: The Meanings of Performing and Listening*. Middletown, CT: Wesleyan University Press. 239 p.
8. Tarasti E. (2002). *Signs of Music: A Guide to Musical Semiotics*. Berlin: Mouton de Gruyter. 448 p.
9. Turino T. (2008). *Music as Social Life: The Politics of Participation*. Chicago: University of Chicago Press. 376 p.